

УДК 342

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.03.2.24>

ФОРМИ АДМІНІСТРАТИВНОГО НАГЛЯДУ, ЗДІЙСНЮВАНОГО ОРГАНАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ.

Левченко Ю.О.,

*кандидат юридичних наук, професор,
завідувач кафедри кримінології та інформаційних технологій
Національної академії внутрішніх справ
ORCID: 0000-0003-1124-9517*

Іващенко В.О.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри кримінології та інформаційних технологій
Національної академії внутрішніх справ
ORCID: 0000-0001-6076-3657*

Левченко Ю.О. Іващенко В.О. Форми адміністративного нагляду, здійснюваного органами Національної поліції.

У статті представлено всебічний аналіз адміністративного нагляду як одного з основних інструментів державного контролю, який сприяє дотриманню законності та підтриманню правопорядку в Україні. Розкрито правову природу адміністративного нагляду, його роль у системі адміністративного права, ключові підходи до класифікації і сфери його застосування. Особливу увагу приділено дослідженню статусу суб'єктів адміністративного нагляду, їхніх функцій, зон відповідальності та меж компетенції. Важливий акцент зроблено на забезпеченні правового балансу між органами нагляду та підконтрольними суб'єктами.

Проаналізовано методи підвищення ефективності контролю за діяльністю органів адміністративного нагляду, включно з нормативно-правовими обмеженнями, механізмами громадського моніторингу та судовим наглядом. Визначено вплив адміністративного нагляду на розвиток правової культури та його значення у забезпеченні належного виконання норм права. Досліджено виклики, що виникають у сфері адміністративного нагляду в умовах кризових ситуацій, таких як воєнний стан чи економічна нестабільність. Розглянуто адаптивні механізми, які держава застосовує для підтримання ефективності наглядових процесів в екстремальних обставинах.

Окреслено ризики можливого зловживання владою під час криз, а також запропоновано шляхи їх мінімізації через вдосконалення законодавчої бази. Особливу увагу приділено питанням гармонізації українського законодавства з міжнародними стандартами у сфері адміністративного нагляду. Окреслено перспективи вдосконалення правових механізмів нагляду і можливості їх оптимізації для підвищення ефективності державного управління. На основі проведеного дослідження зроблено висновок про необхідність модернізації правового регулювання адміністративного нагляду, посилення прозорості його механізмів та розширення інструментів громадського контролю.

Запропоновано конкретні заходи для зменшення ризиків зловживань та підвищення ефективності роботи наглядових органів у сучасних реаліях. Ключові слова: адміністративний нагляд, державний контроль, правове регулювання, правопорядок, наглядові органи, воєнний стан, кризові ситуації.

Ключові слова: адміністративний нагляд, суб'єкти правового контролю, органи публічної влади, механізми регулювання, повноваження та обов'язки, законність дій, правопорушення, законодавче забезпечення.

Levchenko Y.O. Ivashchenko V.O. Forms of administrative supervision carried out by the National Police.

The article presents a comprehensive analysis of administrative supervision as one of the main instruments of state control which contributes to the observance of law and maintenance of law and order in Ukraine. The legal nature of administrative supervision, its role in the system of administrative law, key approaches to classification and scope of its application are revealed. Special attention is paid to the study of the status of administrative supervision subjects, their functions, areas of responsibility and limits of competence. An important emphasis is placed on ensuring a legal balance between supervisory authorities and controlled entities.

The author analyzes the methods of increasing the efficiency of control over the activities of administrative supervision bodies, including regulatory restrictions, mechanisms of public monitoring and judicial supervision. The author determines the impact of administrative supervision on the development of legal culture and its importance in ensuring proper implementation of legal norms. The challenges arising in the field of administrative supervision in crisis situations, such as martial law or economic instability, are investigated. The article also examines the adaptive mechanisms used by the State to maintain the effectiveness of supervisory processes in extreme circumstances.

The author outlines the risks of possible abuse of power during crises and suggests ways to minimize them by improving the legislative framework. Particular attention is paid to the harmonization of Ukrainian legislation with international standards in the field of administrative oversight. The author outlines the prospects for improving the legal mechanisms of supervision and the possibilities of their optimization to improve the efficiency of public administration. Based on the study, the author concludes that it is necessary to modernize the legal regulation of administrative supervision, to enhance the transparency of its mechanisms and to expand the instruments of public control.

The author proposes specific measures to reduce the risks of abuse and improve the efficiency of supervisory bodies in modern realities. Keywords: administrative supervision, state control, legal regulation, law and order, supervisory bodies, martial law, crisis situations.

Key words: administrative supervision, subjects of legal control, public authorities, regulatory mechanisms, powers and duties, legality of actions, offenses, legislative support.

Постановка проблеми. Адміністративний нагляд відіграє ключову роль у системі державного управління, забезпечуючи контроль за дотриманням законодавства та підтриманням правопорядку. Проте його дієвість у сучасних реаліях нерідко ставиться під сумнів через низку проблем. Серед основних перешкод варто зазначити недосконалість нормативного регулювання, нечіткість функцій і повноважень уповноважених органів, а також недостатній рівень громадського контролю за їхньою діяльністю. Відсутність зрозумілих механізмів відповідальності за можливі зловживання у сфері адміністративного нагляду створює загрози для прав людини та сприяє правовій невизначеності.

Один з серйозних викликів полягає у пошуку балансу між ефективністю наглядової діяльності і збереженням гарантованих прав та свобод громадян. Надмірний тиск та контроль з боку адміністративних органів може привести до порушення прав фізичних і юридичних осіб, суперечачи принципам демократичного суспільства. Водночас недостатня увага до порушень з боку держави провокує зростання рівня недотримання законів, погіршення дисципліни та ефективності роботи органів виконавчої влади. Це свідчить про необхідність розробки оптимального механізму функціонування системи адміністративного нагляду, який би прийнятно поєднував ці дві складові.

Додатковий рівень складності виникає у кризових умовах – під час воєнних дій, надзвичайних ситуацій чи значних економічних труднощів. У таких випадках адміністративний нагляд нерідко ризикують використати, як інструмент політичного впливу або обмеження основоположних прав громадян. Однак саме в таких умовах ефективний контроль набуває особливого значення для підтримання державного порядку і захисту національних інтересів.

З огляду на виклики, нагальною є потреба вдосконалення нормативно-правового забезпечення адміністративного нагляду. Це включає його гармонізацію із міжнародними стандартами, збільшення прозорості роботи наглядових органів і створення дієвих інструментів для запобігання потенційним зловживанням. Усе це вимагає системного підходу – від перегляду законодавчої бази до впровадження практик громадського контролю та розробки ефективних механізмів відповідальності у цій сфері.

Дослідження ставить за **мету** всебічний аналіз інституту адміністративного нагляду в контексті адміністративного права, визначення його сутності та функціонального призначення для забезпечення правопорядку в Україні. Особливий акцент зроблено на сучасних проблемах, які стоять перед органами, що здійснюють адміністративний нагляд, а також на розробці дієвих механізмів для вдосконалення існуючої системи з урахуванням міжнародного досвіду.

Крім того, дослідження має на меті оцінити ефективність здійснення адміністративного нагляду у різноманітних сферах державного управління, ідентифікувати основні виклики та перешкоди, що впливають на його результативність, а також запропонувати рекомендації для поліпшення законодавчого регулювання і практичного застосування цього інституту в Україні.

Стан опрацювання проблематики. Аналіз наукової літератури з питань адміністративного нагляду показує, що цей правовий інститут детально досліджують як вітчизняні, так і зарубіжні науковці.

У межах дослідження правового регулювання адміністративного нагляду Національної поліції України аналізуються роботи, присвячені проблематиці застосування адміністративного нагляду поліцією у різних галузях економіки і державного управління [1, с. 106]. Зокрема, вивчаються

положення законодавчих актів, що визначають наглядові повноваження поліції, розкривається поняття адміністративного нагляду та його ключові ознаки, а також пропонуються шляхи внесення змін до Закону України «Про Національну поліцію», спрямовані на вдосконалення відповідних нормативно-правових основ.

У дослідженнях, присвячених адміністративному нагляду в контексті запобігання легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, детально розглядаються поняття «нагляд», «контроль», «державний нагляд» та «адміністративний нагляд» [2, с. 108]. Окреслюються аспекти контрольно-наглядової діяльності суб'єктів державного фінансового моніторингу, зокрема їх регулятивні й наглядові функції. У центрі уваги перебувають також пропозиції щодо вдосконалення організаційно-управлінських форм здійснюваної діяльності.

Щодо соціально-правового аспекту адміністративного нагляду в Україні та його адаптації до умов воєнного стану, значна увага приділяється аналізу соціальної сутності і правового призначення цього інституту [3, с. 502]. Науковці аргументують необхідність розширення об'єктів адміністративного нагляду в специфічних умовах воєнного часу, що відповідає сучасним викликам і потребам державного управління.

Загалом, вивчення адміністративного нагляду в Україні охоплює як теоретичні засади, так і практичні аспекти його реалізації. Це підтверджує вагому роль цього правового інституту для побудови та функціонування української правової системи.

Виклад основного матеріалу. Адміністративний нагляд відіграє ключову роль у функціонуванні адміністративно-правової системи, забезпечуючи дотримання законодавства в діяльності органів виконавчої влади й інших суб'єктів, які виконують публічні функції. Це механізм контролю за діяльністю фізичних і юридичних осіб, а також за їх відповідністю вимогам адміністративного законодавства. Завдяки адміністративному нагляду підтримується правопорядок, здійснюється боротьба з правопорушеннями та корупцією, що є фундаментом для формування правової держави.

Однією з центральних функцій адміністративного нагляду є контроль, що дозволяє державним органам стежити за діяльністю різних суб'єктів та оперативно реагувати на порушення норм законодавства [4]. Проте контроль не самоціль; його головна мета – не стільки покарання, скільки профілактика правопорушень і допомога у виправленні помилок на ранніх етапах. Такий підхід сприяє не лише підтримці дисципліни серед державних органів і громадян, а й оптимізації роботи органів публічної влади.

Функції адміністративного нагляду можна поділити на контрольну, профілактичну та регулюючу [5, с. 200]. Контрольна функція покликана перевіряти відповідність діяльності суб'єктів законодавчим нормам. Профілактична спрямована на запобігання порушенням шляхом їх раннього виявлення й усунення. А регулююча функція полягає в адаптації норм та стандартів до сучасних умов, сприяючи належному функціонуванню органів влади і підконтрольних суб'єктів.

Постійні зміни в законодавстві та практика застосування інституту адміністративного нагляду формують необхідність оновлення теоретичних основ цієї правової категорії. Сучасний контекст, зумовлений глобалізацією, технічним прогресом та інтеграцією до міжнародних стандартів, ставить нові виклики перед системою адміністративного нагляду, що потребує її адаптації та вдосконалення.

Загалом теоретичні засади адміністративного нагляду є ключовими для правильного розуміння функціонування цього інституту [6, с. 380]. Вони дозволяють окреслювати його основні принципи, методи реалізації та формулювати практичні рекомендації щодо вдосконалення системи нагляду у контексті вимог сучасності. Глибоке осягнення цих засад є основою для розширених практичних напрацювань і подальшого розвитку адміністративного нагляду як важливої складової правової системи.

Правовий статус суб'єктів адміністративного нагляду відіграє визначальну роль у регулюванні цього інституту. До суб'єктів належать органи публічної влади й посадові особи, уповноважені на здійснення контролю за дотриманням норм адміністративного законодавства. На особливу увагу заслуговують державні органи, такі як поліція, податкові служби, митні установи, органи охорони праці та місцеве самоврядування. Кожен із них володіє конкретними повноваженнями, які закріплюються відповідними законами та підзаконними нормативними актами.

Суб'єкти адміністративного нагляду мають чітко визначене коло завдань і правомочностей. Наприклад, установи, що контролюють дотримання податкових норм, проводять перевірки, отримують необхідну документацію й інформацію, а також застосовують штрафні санкції у разі порушень. Проте нагляд не обмежується лише перевітками: важливою його функцією є також консультування щодо усунення порушень та профілактика можливих правопорушень у майбутньому.

Кожен орган публічної влади, який виконує функції адміністративного нагляду, зобов'язаний діяти винятково в межах своєї компетенції. Це гарантує, що посадові особи чи установи не переступатимуть законні межі свого впливу на піднаглядні суб'єкти. Такий підхід дозволяє захищати права й свободи громадян та юридичних осіб, запобігаючи свавільним або неправомірним діям з

боку влади. Необхідною складовою ефективного нагляду виступає прозорість діяльності відповідних органів, яка допомагає уникати корупційних практик і зловживань.

Правовий статус органів адміністративного нагляду визначається профільним законодавством, яке регулює їхню діяльність. Наприклад, для Національної поліції України чітко окреслені її повноваження у сфері здійснення нагляду, а також механізми контролю за її діями. Аналогічні положення встановлені для інших державних і місцевих органів влади, що виконують схожі функції.

Однак реалізація цих повноважень має строго дотримуватися установлених законом меж, аби уникнути порушення прав громадян. Органи адміністративного нагляду також мають забезпечувати незалежність у межах виконуваних функцій. Це передбачає їх орієнтованість на суспільний інтерес без стороннього впливу з боку інших державних структур або приватних осіб. Особливо важлива роль у забезпеченні цього принципу належить судовим органам і прокуратурі, які зобов'язані контролювати законність дій органів нагляду [7, с. 25-26].

На тлі сучасних викликів, зокрема у воєнний час, потребує перегляду правовий статус установ, що здійснюють нагляд за окремими категоріями громадян та юридичних осіб, особливо у сфері безпеки й оборони. Збільшення рівня координації між контролюючими органами та їхня міжнародна співпраця сприяють оперативному реагуванню на наслідки збройних конфліктів та надзвичайних ситуацій.

Ключовим елементом правового статусу суб'єктів адміністративного нагляду є також забезпечення відповідальності за порушення норм адміністративного законодавства. У випадку неправомірних дій чи перевищення повноважень посадовими особами до них можуть бути застосовані адміністративна, дисциплінарна чи кримінальна відповідальність. Завдяки цьому принципу забезпечується загальна ефективність системи нагляду, оскільки дисциплінує уповноважених осіб і запобігає зловживанням владою.

Одним із ключових аспектів у сфері адміністративного нагляду є правовий статус осіб, на яких він поширюється. Законодавство закріплює низку прав для громадян і юридичних осіб, що дозволяють їм захищати свої інтереси, зокрема через оскарження дій посадових осіб органів нагляду. До таких прав належать можливість захисту, подання скарги на неправомірні дії або рішення, а також доступ до інформації про результати проведених перевірок. Ці механізми спрямовані на забезпечення балансу між державними інтересами та правами громадян.

Не менш важливою складовою є визначення відповідальності осіб, які перебувають під наглядом, за вчинені ними правопорушення [1, с. 106]. На підставі результатів перевірок органи адміністративного нагляду можуть накладати санкції різного характеру – від штрафів до припинення діяльності суб'єкта господарювання. При цьому застосування заходів впливу має відповідати принципам пропорційності й справедливості, аби уникнути надмірного покарання та забезпечити дотримання законних процедур.

Для підвищення ефективності адміністративного нагляду необхідно всебічно переглянути чинне законодавство. Це включає усунення правових суперечностей, чітке визначення повноважень наглядових органів та створення прозорих механізмів їх взаємодії. Такий підхід допоможе уникнути дублювання функцій і зробить правозастосовну діяльність більш зрозумілою та результативною. Ключовим інструментом у цьому процесі повинна стати розробка методик оцінки ризиків для суб'єктів господарювання. Це дозволить наглядовим органам концентрувати ресурси на сферах, де ймовірність порушень є найбільшою.

Ризик-орієнтований підхід забезпечить раціональне використання людських і фінансових ресурсів, зменшить адміністративний тиск на бізнес і сприятиме розвитку економіки. Оптимізація міжвідомчої взаємодії є критично важливим аспектом реформи системи адміністративного нагляду. Запровадження єдиних цифрових платформ та електронного документообігу дозволить органам влади оперативно обмінюватися даними, уникати дублювань і прискорювати прийняття управлінських рішень.

Особлива увага має бути приділена підвищенню кваліфікації працівників органів контролю. Регулярне навчання, тренінги та залучення міжнародного досвіду покращуватимуть їхній професійний рівень та сприятимуть ефективнішому виконанню завдань адміністративного нагляду. Інноваційний розвиток системи контролю неможливий без впровадження сучасних цифрових технологій.

Автоматизація збору та аналізу даних допоможе прогнозувати ризики, проводити перевірки з більшою ефективністю і знизить корупційні загрози. Це також зробить процеси контролю більш прозорими, відкритими та зрозумілими для суспільства. Підвищення ролі громадського контролю є ще одним важливим напрямом удосконалення системи адміністративного нагляду.

Створення механізмів для залучення громадян до моніторингу діяльності державних органів сприятиме боротьбі зі зловживаннями, посиленню прозорості роботи чиновників та зміцненню довіри населення до контролюючих структур. Адміністративний нагляд повинен бути спрямований не лише на покарання порушників, але й на профілактику можливих правопорушень. Інформаційні

кампанії, роз'яснювальна робота та надання консультацій допоможуть суб'єктам господарювання дотримуватися вимог законодавства і значно знизять потребу в проведенні частих перевірок.

В умовах воєнного стану чи економічних криз механізми адміністративного нагляду мають бути адаптованими до нових реалій. Гнучкість у правовому регулюванні здатна забезпечити швидку реакцію на зміни ситуації, підтримати правопорядок і сприяти стабілізації суспільної та економічної обстановки. Важливо забезпечити оптимальний баланс між адміністративним контролем і захистом прав тих, хто підпадає під нагляд.

Надмірний тиск або часті перевірки можуть негативно вплинути на бізнес і стримувати соціально-економічний розвиток. Раціоналізація цих процесів дозволить досягти справедливого й збалансованого правового регулювання.

Оцінювання ефективності адміністративного нагляду має базуватися на об'єктивних показниках, таких як зниження рівня правопорушень, поліпшення правової культури та посилення довіри громадськості до державних інституцій. Регулярний моніторинг результативності роботи органів контролю дасть змогу вчасно виправляти недоліки та вдосконалювати механізми управління.

Зважаючи на постійні зміни у правовій системі та динамічні суспільні умови, необхідним залишається моніторинг ефективності роботи органів нагляду. Такий підхід сприяє виявленню недоліків у регулюванні та вдосконаленню методів контролю. Крім того, важливо враховувати вплив новітніх технологій, які змінюють традиційні підходи до адміністрування та відкривають нові можливості для оперативного нагляду.

Висновки. Адміністративний нагляд відіграє ключову роль у підтримці законності та правопорядку в державі, дозволяючи здійснювати оперативний контроль за виконанням правових норм у різних сферах. Завдяки функціям попередження, виявлення правопорушень і застосування санкцій, органи нагляду сприяють збереженню стабільності правової системи. Водночас цей інститут потребує постійної модернізації для відповідності сучасним соціальним та економічним умовам, особливо в контексті воєнного стану і трансформацій у правовій сфері.

Важливим аспектом є чітке визначення правового статусу суб'єктів адміністративного нагляду. Основою ефективного функціонування цього механізму виступає регламентування повноважень і обов'язків органів нагляду. Особливе значення має забезпечення незалежності таких органів від зовнішніх впливів, що гарантує їх неупередженість і дотримання законності.

Законодавство має включати дієві механізми оскарження дій посадових осіб, що сприятиме дотриманню прав людини. При цьому кожне порушення з боку органів нагляду повинно супроводжуватися жорсткими заходами відповідальності, що збільшить результативність їхньої діяльності. Формування перспектив розвитку адміністративного нагляду в Україні вимагає не лише вдосконалення внутрішнього законодавства, але й активної участі в міжнародному співробітництві у цій сфері.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Трипак Ю.Р. Теоретико-правові аспекти визначення співвідношення адміністративного нагляду та контролю за особами, звільненими з місць позбавлення волі. Вісник студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса С. 105–110. URL: <https://jvestnik-sss.donnu.edu.ua/article/view/8429>.
2. Борець М.В. Поняття адміністративного нагляду в сфері запобігання та протидії легалізації(відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом. ВІСНИК НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право. Випуск 1(21)2014 С. 108–114. URL: <https://visnyk-psp.kpi.ua/article/view/35632/31875>.
3. Явтушенко А.М. Про соціально-правову природу адміністративного нагляду в Україні та необхідність розширення його об'єктів в умовах воєнного стану. Аналітично-порівняльне правознавство. С. 502–505. URL: https://appjournal.in.ua/wpcontent/uploads/2024/06/89.pdf?utm_source.
4. Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/264/94-вр>.
5. Пчелін В.Б. Правові засади здійснення поліцією адміністративного нагляду за особами, звільненими з місць позбавлення волі. *Публічне право*, № 1 (41) (2021). С. 199–205.
6. Марчук А.І. Необхідність реформування адміністративного нагляду за особами, звільненими з місць позбавлення волі в Україні: вітчизняні проблеми та зарубіжний досвід. Правове життя сучасної України: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 17 вересня 2018 р.) / за ред. Г.О. Ульянової; уклад.: О.В. Дикий, І.І. Братінов. Одеса: Гельветика, 2018. – С. 379–383.
7. Денисова А.В. Форми адміністративного нагляду, здійснюваного органами Національної поліції: сучасні проблеми визначення сутності. *Держава та регіони*. 2017. № 3. С. 25–29. URL: http://www.law.stateandregions.zp.ua/archive/3_2017/7.pdf.